

Johan Francke, *'Tot exemple van anderen.' Heksenvervolging in Zeeland* (Goes: Het Paard van Troje, s.d.) 88 pp. ISBN 9789083528205.

DOI: <https://doi.org/10.52024/ynvt3m96>

Het interessante aan boeken over de heksenvervolging in een klein gebied is dat er details aan bod kunnen komen, die in bredere opgezette werken onvermijdelijk uitgevlakt worden. Daardoor laten ze toe om naast grote lijnen ook de bonte schakering te tonen in beschuldigingen tegen vermeende heksen, de omstandigheden waarin die beschuldigingen tot stand kwamen, het verloop van heksenprocessen, en de uitkomst van die processen. Het niveau van detail dat bij 'lokale' geschiedschrijving mogelijk is, laat lezers ook toe om zich beter in te leven in de wereld van de betrokkenen.

Ook van dit mooi vormgegeven boek zijn vooral die bladzijden waardevol, waarin de auteur vertelt over heksenprocessen in Zeeland in de vroegmoderne tijd. Heel snel zullen lezers Cathelijnen Onbaert en Digne Robbertz (die de auteur soms ook Roberts noemt, allicht onder invloed van de grillige spelling die mensen in de zestiende eeuw zelfs voor namen gebruikten) niet vergeten. Dat diezelfde lezers allicht toch op hun honger blijven zitten, komt doordat het boek zijn titel niet echt waarmaakt. Een groot deel gaat niet over heksenvervolging, maar over de vervolging van ketters en over processen wegens smaad met betrekking tot hekserij of toverij. Waar het wel over heksenvervolging gaat, betreft het meestal niet de heksenvervolging in Zeeland.

Nu is de aandacht van de auteur voor andere thema's dan de heksen en voor andere regio's dan Zeeland begrijpelijk. Een van de redenen is dat er – zoals de auteur enkele keren herhaalt – in die provincie weinig heksenprocessen geweest zijn. Dat had de auteur kunnen aangrijpen om nog uitvoeriger in te gaan op de weinige Zeeuwse casussen die hij bespreekt, en waarvoor hij blijkbaar originele bronnen heeft geraadpleegd. Zo had hij zijn lezers kunnen meenemen in de leefwereld van de vermeende heksen, hun vervolgers, en hun omgeving. Dat had hij ook op een meer meeslepende wijze kunnen doen door de casussen als samenhangende levensverhalen te presenteren in de plaats van elementen eruit te verdelen over verschillende hoofdstukken.

Daarnaast kan het voor lezers die niet thuis zijn in de geschiedenis van de vroegmoderne tijd en specifiek in de geschiedenis van heksentheorieën en de heksenvervolging zinvol zijn om iets over de bredere context te lezen. Ook dat maakt de keuze van de auteur om zich

niet te beperken tot heksen in Zeeland begrijpelijk. Jammer genoeg zijn de passages waarin de bredere context aan bod komt, in veel opzichten problematisch. Het boek bevat talrijke betwistbare beweringen over zowel de algemene geschiedenis als over de geschiedenis van de heksenvolging. Er kunnen bijvoorbeeld vraagtekens worden gezet bij wat de auteur schrijft over de invloed van *De Heksenhamer*. Ook dat vroedvrouwen een bijzonder groot risico liepen om beschuldigd te worden, wordt niet gesteund door historisch onderzoek. De priester Cornelius Loos moest zijn oppositie tegen de heksenvervolging niet, zoals de auteur beweert, ‘met de dood bekopen’: hij overleed aan de pest. En Thomas van Aquino die een boek met de titel *De ketterhamer* geschreven zou hebben? Wie dat kan aantonen, zou een ophefmakende ontdekking gedaan hebben... Het zijn maar enkele voorbeelden van de talrijke passages die de indruk wekken dat de auteur op een beperkt aantal, niet altijd gelukkig gekozen bronnen steunt.

Een uitvoeriger onderzoek van studies die de laatste tientallen jaren over de heksenvervolging verschenen zijn, zou ook de overtuigingskracht hebben bevorderd van de soms vrij stellige kritiek die de auteur formuleert op het werk van anderen, vaak specialisten ter zake. Zo noemt de auteur de invalshoek van Marion Gibson ‘verkokerd’ omdat ze heksenvervolging naar zijn mening te sterk in verband met brengt met misogynie, en verwijt hij Dick Harrison een gebrek aan een these in zijn boek *Heksenjacht*. Dergelijke kritieken zijn opmerkelijk in een boek dat zoveel, zacht uitgedrukt, betwistbaars bevat. Naast inhoudelijke tekortkomingen lijdt het boek overigens aan enkele vormelijke problemen, die met een steviger redactie vermeden hadden kunnen worden. De structuur had strakker gekund, de woordkeuze is soms ongelukkig of onjuist (masochisme is echt iets anders dan sadisme).

De epiloog ‘Heksenvervolging in de huidige tijd’ lijkt een enigszins gekunstelde poging om te laten zien waarom het relevant blijft om zich te verdiepen in de mechanismen van de heksenvervolging. Daartoe stipt de auteur allerlei recente en hedendaagse verschijnselen en misstanden aan, die hij voorstelt als zijnde ook een vorm van heksenvervolging. Hij gaat daarin ver, tot en met het probleem van ‘slechte werkgevers’ die te weinig begrip zouden hebben voor neurodiversiteit en een vrij recent concreet arbeidsconflict in een Zeeuws transportbedrijf. Ook daarbij schuwt hij stevige uitspraken niet. Zo schuift hij de opvatting naar voren dat het postkoloniale tijdperk in sommige landen juridisch gezien ‘een stap terug naar de middeleeuwen’ is. Als boutade zou dat eender waar kunnen tellen, maar dat doet het des te meer in een boek

over de heksenvervolging – waarvan bekend is dat de grootschalige, dodelijke vorm ervan pas in de vroegmoderne tijd ontstond.

De conclusie lijkt te moeten zijn dat dit (enkel) een nuttig boek voor wie iets wil lezen over individuele heksenprocessen in Zeeland en die bereid is om de informatie over die concrete casussen in verschillende hoofdstukken bijeen te sprokkelen (waar het register achteraan natuurlijk bij helpt). Het boek bevat ook een aantal interessante illustraties, waarvan sommige nog niet vaak in boeken over de heksenvervolging verschenen zijn. Ook interessant, en origineel, is de aandacht die de auteur schenkt aan de populariteit van romans over heksen. Wie hoopt om in bredere zin iets bij te leren over heksentheorieën en de geschiedenis van de heksenprocessen, doet er echter goed aan dit boek – van een auteur die terdege historisch geschoold is, maar op een heel ander terrein – te laten liggen en een van de talrijke toegankelijke boeken lezen die specialisten op het vlak van de heksenvervolging de laatste jaren het licht hebben doen zien.

Vera Hoorens, KU Leuven

Egbert Fortuin, *Indische adel. De koloniale lotgevallen van de Indische familie Van Braam* (Zutphen: Walburg Pers, 2024). 335 pp. ISBN 9789464563139.

DOI: <https://doi.org/10.52024/zpbz8r52>

De belangstelling voor hoe Nederlanders de afgelopen eeuwen letterlijk en figuurlijk hebben huisgehouden in Indonesië zorgt voor een gestage stroom aan publicaties. Familiegeschiedenissen zijn daarbij bijzonder in trek. Zeker als ze raken aan de thema's die volop in de belangstelling staan zoals slavernij, het lot van *njais*, de tweede wereldoorlog in Indonesië, de daarop volgende *bersiap* periode en de terugkeer naar Nederland.

In *Indische Adel. De koloniale lotgevallen van de Indische familie Van Braam* beschrijft Egbert Fortuin de wederwaardigheden van een Indische familie tussen 1758 en 1964. Het boek is de weerslag van een zoektocht naar familiegeschiedenissen en de daarin verborgen raadsels en geheimen. In tegenstelling tot vele andere auteurs in dit genre is Fortuin maar zijdelings betrokken bij de familie Van Braam, het boek beschrijft de familie van zijn partner. Aanvankelijk legt Fortuin bij de